

Príjmová nerovnosť v regiónoch Slovenskej republiky

Income Inequality in Regions of the Slovak Republic

Viktória Bobáková

<https://doi.org/10.33542/VSS2020-1-01>

Abstract

The problem of inequality has become increasingly important in recent years, increasing its weight in addressing the problems of economic and regional development lagging behind. Although income inequality in Slovakia is among the lowest in Europe, there are regions in Slovakia where income inequality is high. The aim of the paper is to contribute to the expansion of knowledge in the area of income inequality in self-governing regions in the Slovak Republic. In the paper we examine the causes of inequalities, measure the levels of inequality over the selected time period based on the development of indicators of net money income and household expenditures, average disposable equivalent household income of indicators S80 / S20, Gini coefficient and poverty risk ratio for 2014-2018.

Keywords: regional self - government, inequality of opportunities, income inequality, the at-risk-of poverty rate

Úvod

Nerovnosť sa vo väčšine európskych krajín v dôsledku hospodárskej krízy zo začiatku nového tisícročia prehĺbila. Aj z toho dôvodu Stratégia Európa 2020 zaraďuje boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu medzi hlavné ciele EÚ. Cieľom Európskeho piliera sociálnych práv, ktorý predstavila Európska komisia v apríli 2017 je uplatňovať spravodlivosť v každodennom živote občanov bez ohľadu na to, či občan študuje, pracuje, hľadá si zamestnanie alebo je na dôchodku. Bez ohľadu na to, či žije v meste alebo na vidieku, bez ohľadu na jeho pohlavie, rasový alebo etnický pôvod, vek, zdravotné postihnutie, sexuálnu orientáciu alebo náboženské vyznanie. V tretej zásade tohto piliera je stanovené právo na rovnosť príležitostí pre všetkých. Aj napriek tomu, že v uplynulých desaťročiach sa v EÚ zlepšila ekonomická situácia miliónov ľudí, zostávajú ďalšie milióny ľudí na hranici chudoby. Naďalej je chudobou ohrozený viac ako jeden z piatich Európanov. Žiť dôstojný život znamená dostať podporu pri hľadaní zamestnania, mať prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej zdravotnej starostlivosti, dôstojným možnostiam vzdelávania a odbornej prípravy, cenovo dostupnému bývaniu a cenovo

dostupnému prístupu k základným tovarom a službám vrátane vody, energie, dopravy a digitálnej komunikácie (Oznámenie Európskej komisie, 2020)

Európa môže byť dobrým miestom na dôstojný život svojich obyvateľov iba vtedy, ak bude využívať všetky svoje aktíva, talent a potenciál. Musí usilovať o vytvorenie spravodlivejšej spoločnosti, v ktorej tí, ktorí majú rovnaké ambície, majú aj rovnaké príležitosti na ich realizáciu. V roku 2018 dosiahol ukazovateľ príjmovej nerovnosti v EÚ-28 hodnotu 5,17, kým v SR iba 3,03. V tom istom období bolo rizikom chudoby v SR ohrozených 12,2% obyvateľov (približne 650 000 ľudí). Aj miera chudoby je na Slovensku nižšia ako je priemer EÚ. Národným cieľom SR v oblasti zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia je za obdobie desiatich rokov znížiť počet osôb ohrozených rizikom chudoby a sociálneho vylúčenia o 170 000. Slovenská republika však bojuje s veľmi špecifickými formami chudoby a sociálneho vylúčenia v prípade niektorých skupín, s veľkými regionálnymi disparitami a štrukturálnymi problémami na trhu práce.

Cieľom príspevku je prispieť k rozšíreniu poznatkov o nerovnosti príjmov v samosprávnych krajoch Slovenskej republiky. Skúmame príčiny nerovností a sústreďujeme pozornosť aj na meranie úrovne nerovnosti za vybrané časové obdobie rokov 2014-2018 na základe vývoja ukazovateľov čistých peňažných príjmov a výdavky domácností, priemerný disponibilný ekvivalentný príjem domácností, ukazovateľ S80 / S20, Gini koeficient a miera rizika chudoby.

1. Nerovnosť ako viac dimenzionálny problém

Ekonomická nerovnosť je vo všeobecnosti definovaná ako rozdielna pozícia v rámci ekonomickej distribúcie peňazí a bohatstva. Trhový systém vedie k rôznemu rozdeľovaniu bohatstva, ktoré môže väčšina obyvateľstva považovať za nespravodlivé (Peková, 2008). Štát sa usiluje redistribúciou príjmov medzi subjektami dosiahnuť väčšiu spravodlivosť v rozdeľovaní (redistribučná spravodlivosť). Stiglitz (2012) uvádza, že by sme mali znížiť nerovnosť výsledkov, pretože má negatívne dôsledky na dnešnú spoločnosť. Podľa neho je nárast nerovnosti zodpovedný za nedostatok sociálnej súdržnosti, nárast kriminality, zhoršenie kvality života a iné sociálne problémy. Problémom je, do akej miery je prerozdeľovanie bohatstva žiaduce.

Nerovnosť sa týka jednotlivcov, skupín, populácie alebo krajín. Nie je nutné odstrániť všetky rozdiely v ekonomických výsledkoch ani dosiahnuť všeobecnú rovnosť. Cieľom je znížiť nerovnosť pod jej súčasnú úroveň, ktorá je neprimeraná. Tawney (1964) podporuje rovnosť príležitostí, ktorá umožňuje všetkým rásť podľa ich schopností. Neverí, že by bol princíp rovnosti vo svojej podstate nesprávny. Roemer (1998) delí determinanty ekonomických výsledkov na tie, ktoré sú dané „okolnosťami“, ktoré nemôžu ľudia ovplyvniť (rodinné zázemie) a na tie, ktoré sú dané „úsilím“, za ktoré nesie človek osobnú zodpovednosť. Rovnosť

príležitosti dosiahneme vtedy, ak „okolnosti“ prestanú hrať akúkoľvek úlohu v konečnom výsledku. Venovanie pozornosti záujmom všetkých ostatných (spoločnému blahobytu) je v skutočnosti predpokladom pre vlastný konečný blahobyť (Stiglitz, 2012).

Nerovnosť ovplyvňujú viaceré hospodárske a sociálne faktory, úloha štátu, členstvo v odboroch a pod. Keeley (2015) považuje za jeden z najdôležitejších faktorov proces globalizácie. Dôležitý je aj vplyv nových technológií, v dôsledku aplikácie ktorých zanikajú staré povolania a vznikajú nové. To prináša príležitosť zamestnania a dobrého ohodnotenia vysoko kvalifikovaným pracovníkom, kým niektorí stredne a nízko kvalifikovaní zamestnanci tým prichádzajú o prácu.

J. A. Charless-Coll (2011) delí príčiny príjmovej nerovnosti na vnútorné (vzťahujúce sa k jednotlivcovi) a vonkajšie (na úrovni štátu). Za jednu z hlavných vonkajších príčin príjmových nerovností považuje pracovný trh, vzdelanie, globalizáciu a taktiež samotný spoločenský rozvoj ako ekonomickú transformáciu, korupciu, demokraciu a pod. Kaasa (2003) venoval pozornosť nerovnosti v transformujúcich sa krajinách. Za najvýznamnejšie makroekonomické faktory považuje infláciu a nezamestnanosť, veľkosť vládnych výdavkov, zahraničného dlhu, zmeny výmenného kurzu a ďalšie faktory. Vysoká inflácia spôsobuje najmä prehlbovanie nerovnosti, pretože prerodzuje zdroje od osôb s pevným nominálnym príjmom. Za ďalší významný faktor považuje demografický vývoj, hlavne zmeny vekovej štruktúry obyvateľstva, podiel ekonomicky aktívnej populácie. V ekonomicky vyspelých krajinách je vývoj príjmovej nerovnosti v čase spravidla proticyklický – rast nezamestnanosti zhoršuje relatívnu príjmovú pozíciu najnižších príjmových skupín. Ako vnútorné príčiny nerovnosti sa často označujú vrodené schopnosti jednotlivca, jeho inteligencia, sila, zručnosť, charisma alebo aj pohlavie, rasa, kultúra a pozícia v sociálnej štruktúre.

Nerovnosť možno posudzovať z mnohých aspektov, kľúčové však sú tri aspekty:

- príjmová nerovnosť,
- majetková nerovnosť,
- nerovnosť príležitostí.

Príjmová nerovnosť a nerovnosť bohatstva sú najviac viditeľnými formami nerovnosti. (Mareš, 1999) Príjmovú nerovnosť môžeme chápať ako rozdiely v príjmoch, ktoré získajú jednotlivé osoby, či domácnosti v danej ekonomike. Vyjadruje ako sú príjmy v hospodárstve rozdelené medzi obyvateľstvo. Spravidla sa zisťuje na úrovni domácností, zoskupením príjmov všetkých členov domácnosti. Váhami je počet členov domácnosti a ich vek (ekvivalenčná škála). Ak dlhodobo pretrvávajú rozdiely v príjmoch, potom časom rastú aj rozdiely v majetku, ktorý osoby či domácnosti vlastnia (Krebs et.al., 2009).

V niektorých krajinách nie je vysoká príjmová nerovnosť, ale v posledných rokoch sa prehlbuje majetková nerovnosť. Vo všeobecnosti býva majetok nerovnomernejšie rozdelený z dôvodu dedičstva a rastúcich cien nehnuteľností. Nerovnosťou príležitostí sa merajú

výsledky. Ide o spojenie príležitostí poskytnutých jednotlivcovi od narodenia, rozhodnutí, ktoré jednotlivec v živote urobil, aj šťastia. Aj napriek ich zložitejšiemu meraniu je zabezpečenie rovnakej príležitosti pre jednotlivcov politickým cieľom, v prípade ktorého panuje zrejmejší konsenzus, že je potrebné konať, ako v prípade dosahovania rovnakých výsledkov.

Nerovnosť príležitostí môže prispievať k príjmovej nerovnosti a naopak, nedostatočná rovnosť príležitostí vedie k vyššej príjmovej nerovnosti, pretože nesúlad medzi zručnosťami a potenciálom zarábať, sa v ďalšej generácii ešte viac prehĺbuje z dôvodu jej odlišných východiskových situácií. Ak sa príjmy rozdeľujú príliš nerovnomerne, výsledkom môže byť väčšia nerovnosť príležitostí pre ďalšiu generáciu, pretože rodinné výhody vyplývajúce z vyšších príjmov a väčšieho majetku sa ľahšie prenášajú na ďalšiu generáciu. Tento vzájomne sa posilňujúci účinok poukazuje na to, akú dôležitú úlohu zohráva politika pri prelomení bludného kruhu znevýhodnenia.

Existujú rôzne názory na to, či je nerovnosť prirodzená alebo je dôsledkom spoločenského vývoja. Douša a Pčolinská (2019) uvádzajú že spoločenská rovnosť, resp. nerovnosť je súčasťou sociálneho prostredia spolu so sociálnymi, ekonomickými procesmi a sociálnymi, personálnymi a zdravotníckymi službami.

Štúdie ukazujú, že príčiny nerovnosti a ich vplyv sú v rôznych krajinách rôzne, líšia sa aj v rámci rôznych príjmových skupín. Preto sa líšia aj vhodné politiky na zníženie príjmovej nerovnosti v jednotlivých krajinách. Tieto politiky musia brať do úvahy aj špecifické inštitucionálne usporiadanie štátu.

Rozdielne sa prejavujú dôsledky príjmovej nerovnosti vo vyspelých a menej vyspelých krajinách. Taktiež dôsledky príjmovej nerovnosti bývajú rozdielne pre rozvíjajúce sa a vyspelé ekonomiky. Tento jav sa vyvinie v každej spoločnosti, kde existujú rozdiely v schopnostiach jednotlivých osôb.

Všeobecne sa usudzuje, že určitá nerovnosť môže motivovať investície do ľudského kapitálu, podporovať mobilitu a stimulovať inovácie. Hospodárske stimuly, ktoré sú dôležité pre rast ekonomiky sa opierajú o možnosť toho, že jednotlivec dosiahne lepšie výsledky svojou usilovnou prácou. Ak sa však nerovnosť príliš prehĺbi, môže ohrozovať ekonomický rast. Platí to najmä vtedy, ak je jej príčinou zvýšená chudoba v najnižšej príjmovej vrstve. Ak jednotlivcom v najnižšej príjmovej vrstve alebo majetkovej vrstve chýbajú zdroje, ktoré by investovali do svojich zručností a vzdelania, nemusia byť schopní dosiahnuť svoj úplný potenciál a to sa negatívne prejaví na raste ekonomiky.

Existujú rôzne názory na vzťah medzi nerovnosťou a ekonomickým rastom krajiny, či je medzi nimi pozitívny alebo negatívny vzťah. Kuznets (1955) uvádza, že nerovnosť sa v počiatočnom štádiu ekonomického rastu zväčšuje a neskôr sa stabilizuje a dokonca začne klesať. Svoje tvrdenie zdôvodňuje zmenou poľnohospodárskej spoločnosti na priemyselnú, ktorá neskôr prejde do postindustriálnej, v ktorej sa nerovnosť redukuje. Na vzťah nerovnosti

a ekonomického rastu existujú aj odlišné názory. Ravallion (2001) konštatuje, že v štátoch s relatívne nízkou úrovňou počiatočného rozvoja vidieka a rozvoja ľudského kapitálu nevedie hospodársky rast k zníženiu chudoby. Dosiahnutie vyššieho hospodárskeho rastu je iba jedným z prvkov účinnej stratégie na zníženie chudoby. Za dôležité považuje odvetvovú a geografickú štruktúru rastu.

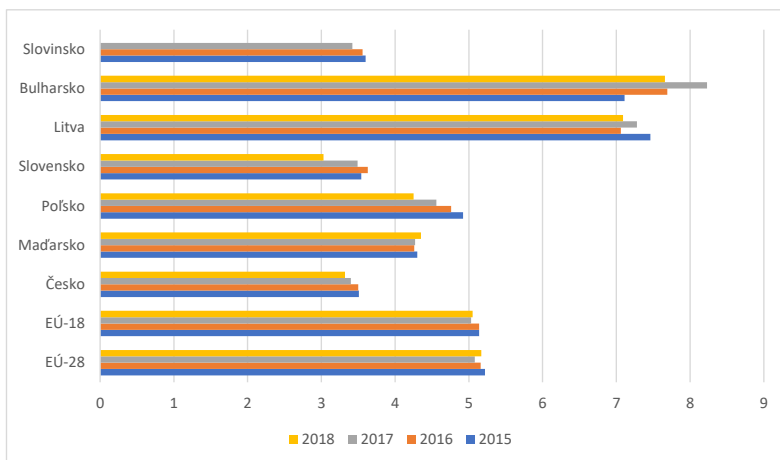
Nerovnosť ohrozuje aj sociálnu spravodlivosť. Ak sa zdroje hospodárstva rozdeľujú príliš nerovnomerne, môže to ohroziť sociálnu súdržnosť a pocit spolupatričnosti. Tieto dva účinky môžu byť zvlášť viditeľné vtedy, keď je vysoká úroveň nerovnomernosti zapríčinená tým, že väčšie počty ľudí žijú v chudobe. Títo ľudia môžu čeliť zvýšenej deprivácii, bezdomovectvu alebo sociálnemu vylúčeniu.

Nerovnosť ovplyvňuje aj kvalitu života. Hrabovská (2019) uvádza pri charakteristike tzv. škandinávského prístupu, že dobrý život ovplyvňujú zdroje, ktorými osoba disponuje a môže ich mobilizovať na napĺňanie svojich objektívnych potrieb. Zdrojmi sa tu chápu príjem a majetok jednotlivca, jeho vzdelanie a poznatky, sociálne vzťahy a siete, bezpečnosť atď. Vonkajšie prostredie jednotlivcovi buď pomáha k lepšej kvalite života alebo ju oslabuje.

Vlády, politickí činitelia a spoločnosť vo všeobecnosti nemôžu bojovať proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu bez analyzovania nerovností v rámci spoločnosti, či už majú ekonomický alebo sociálny charakter. Údaje o ekonomickej nerovnosti sú mimoriadne dôležité na odhad relatívnej chudoby, lebo rozdelenie ekonomických zdrojov môže mať priamy vplyv na rozsah a hĺbku chudoby.

Rozdielne názory existujú aj v otázke vhodného ukazovateľa posudzovania nerovnosti. Pri porovnávaní životnej úrovne obyvateľstva sa spravidla používa ukazovateľ podielu HDP na jedného obyvateľa, ktorý je ukazovateľom bohatstva. Tento ukazovateľ nevypovedá o tom ako sa rozdeľujú príjmy v danej ekonomike. Neposkytuje informáciu o tom koľko obyvateľov žije na hranici chudoby, koľko obyvateľov je vystavených riziku chudoby.

Príjmová nerovnosť meraná ako pomer podielu príjmu S80/S20 na disponibilnom príjme vykazuje medzi členskými krajinami EÚ výrazné rozdiely a pohybovala sa v roku 2018 od hodnoty 3,03 na Slovensku, 3,32 v Česku do 7,66 v Bulharsku a 7,21 v Rumunsku.

Obrázok 1: Príjmová nerovnosť vo vybraných krajinách

Zdroj: Eurostat

Aj keď Slovensko patrí ku krajinám s nízkou úrovňou príjmovej nerovnosti, prehľbujú sa však rôzne negatívne tendencie, ktoré môžu nerovnosť prehĺbiť. Jednou z nich je vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti aj napriek znižovaniu miery nezamestnanosti a rastu miery zamestnanosti. Ďalšou negatívnou tendenciou je vysoký podiel predčasného ukončenia školskej dochádzky.

Miera chudoby na Slovensku je naďalej nízka, no závažným problémom v niektorých regiónoch je sociálne vylúčenie. Je to zároveň dôkaz nízkej príjmovej nerovnosti. V priaznivých ukazovateľoch príjmovej nerovnosti zostáva skrytá skutočnosť, že veľká časť rómskych občanov žije v marginalizovaných komunitách.

Napriek pomerne rovnomernému rozdeleniu príjmov a majetku pretrvávajú nerovnosť v oblasti príležitostí. Ukazovateľ S80/S20, ktorým sa meria pomer príjmov najbohatších 20 % domácností k tým najchudobnejším, patrí v prípade Slovenska k najnižším v EÚ. Nemožno povedať, že je to dôsledok redistribučného efektu daňového a odvodového systému. Je skôr dôsledkom nízkeho mzdového rozpätia. Hrubý disponibilný príjem domácnosti na obyvateľa rástol v rozmedzí rokov 2010 až 2018 len približne polovičným tempom oproti HDP na obyvateľa, z čoho vyplýva, že zvýšené príjmy dosiahli domácnosti len v obmedzenej miere.

Majetková nerovnosť na Slovensku dosahuje jednu z najnižších hodnôt v EÚ. Je to výsledok vysokej miery vlastníctva nehnuteľností na bývanie. Nerovnosť príležitostí je naďalej vysoká, čo dokazuje vysoké riziko chudoby v prípade detí, ktorých rodičia majú nízku kvalifikáciu.

Slovenská ekonomika dosahovala v uplynulých rokoch vysoké tempá rastu. Veľké regionálne rozdiely však aj naďalej pretrvávajú.

Tabuľka 1: Regionálny HDP na obyvateľa v PKS (EÚ-28=100)

VÚC	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský	189	187	187	184	185
Trnavský	84	87	82	84	84
Trenčiansky	66	67	66	66	66
Nitriansky	67	67	65	66	66
Žilinský	65	67	67	66	66
Banskobystrický	56	56	56	56	56
Prešovský	46	46	47	47	47
Košický	60	61	62	63	62
SR	77	77	77	77	77

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov SR

HDP na obyvateľa (vyjadrený v štandarde kúpnej sily) sa v roku 2018 pohyboval na úrovni 185 % priemeru EÚ v regióne hlavného mesta a 47 % v menej rozvinutom prešovskom samosprávnom kraji. Región hlavného mesta zároveň dosahuje lepšie výsledky než všetky ostatné regióny, napr. v ukazovateli prirodzený prírastok obyvateľstva, ktorý vzrástol oproti roku 2009 o 35 %. Celkový prírastok obyvateľstva sa znížil vplyvom poklesu prirodzeného prírastku o 59,7%. S výnimkou regiónu hlavného mesta zaznamenali všetky regióny na Slovensku v rokoch 2014 – 2018 populačný rast pod úrovňou priemeru EÚ. Najlepšiu vekovú štruktúru majú samosprávne kraje východného Slovenska, pretože majú najnižší podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku a zároveň najvyšší podiel v predproduktívnom veku. Podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva sa pohybuje na úrovni 70%. Vplyvom širokého spektra iných faktorov sa tieto pozitívne tendencie na miere nezamestnanosti neprejavili. (Rožová, 2019)

Nepriaznivé hodnoty sociálnych ukazovateľov a ukazovateľov pracovného trhu dosahujú samosprávne kraje nachádzajúce sa na východe a juhovýchode krajiny. Regionálne rozdiely v miere zamestnanosti sú veľké a pretrvávajú. Stále dochádza k odchodu vysokokvalifikovaných absolventov škôl z východu krajiny na západ krajiny a do iných krajín EÚ. Existujúce regionálne rozdiely sú výsledkom viacerých faktorov. Patria k nim málo rozvinuté podnikateľské prostredie, nedostatočná infraštruktúra, nízka miera inovácií a ďalšie.

2. Ukazovatele príjmovej nerovnosti a chudoby

Dôležitú úlohu pri vzniku príjmovej nerovnosti na Slovensku zohrávali zmeny vo svetovej ekonomike, špecifický proces ekonomickej transformácie i hospodárska kríza v roku 2008. Výsledky viacerých štúdií ukazujú, že najvýznamnejším vnútorným činiteľom príjmových nerovností v menej rozvinutých ekonomikách je nezamestnanosť. Nezamestnanosť je dôležitým činiteľom aj vo vyspelých ekonomikách, pretože sa zhoršuje príjmová pozícia nízkopríjmovej populácie (Pauhofová, 2015).

Tabuľka 2: Miera evidovanej nezamestnanosti (v%)

VÚC	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský	6,1	5,3	4,5	3,1	2,6
Trnavský	8,0	6,7	4,4	2,6	2,3
Trenčiansky	9,6	7,7	5,9	3,5	2,9
Nitriansky	11,2	9,7	7,0	4,1	3,1
Žilinský	10,9	8,9	6,9	4,7	4,0
Banskobystrický	17,2	14,9	12,6	8,7	7,0
Prešovský	17,5	15,5	13,9	9,7	8,6
Košický	15,9	14,4	12,8	9,9	8,2
SR	12,3	10,6	8,8	5,9	5,0

Zdroj: Štatistický úrad SR

V roku 2019 došlo k ďalšiemu poklesu miery evidovanej nezamestnanosti. Problém, ktorý výraznou mierou ovplyvňuje príjmovú nerovnosť je dlhodobá nezamestnanosť, ktorá je v jednotlivých samosprávnych krajoch vysoká.

Ani v blízkej budúcnosti nemožno očakávať výrazné zníženie regionálnych rozdielov. Dôvodom je viaceré. Jedným z významných je starnutie populácie a v tej súvislosti nárast objemu vyplácaných dôchodkov z dôchodkového systému. Významným činiteľom, ktorý zohráva čoraz väčšiu úlohu je rast zadlženosti obyvateľstva a zmenšovanie koncentrovania bohatstva v nízkopríjmových domácnostiach. Rast zadlženosti má priamy vzťah k nízkej úrovni príjmov obyvateľstva. Nie zanedbateľným činiteľom je rast dopytu po vysokokvalifikovanej pracovnej sile, ktorá však z regiónov odchádza. Súčasne dochádza k poklesu dopytu po nízkokvalifikovanej pracovnej sile.

Zmierňovať príjmovú nerovnosť je potrebné na úrovni krajiny. Príjmovú nerovnosť je potrebné s ohľadom na jej negatívne dôsledky sledovať aj na úrovni samosprávnych krajov a to aj z toho dôvodu, že jednou z hlavných úloh regionálnej samosprávy je v zmysle zákona č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov je starať sa o všestranný rozvoj

svojho územia a o potreby svojich obyvateľov. Na základe tohto zákona majú kraje zabezpečovať tvorbu a plnenie programu sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja. Ako originálnu kompetenciu teda získali zodpovednosť „starat' sa o všestranný rozvoj svojho územia“. Regionálna samospráva v podobe ôsmich vyšších územných celkov, ako druhá úroveň územnej samosprávy, je od svojho vzniku konfrontovaná s otázkou vhodnosti jej usporiadania a polemika o tom, či a ako sa stará o „všestranný rozvoj svojho územia“. S cieľom posúdiť to, ako je postarané o potreby obyvateľov, venujeme sa v príspevku hodnoteniu príjmovej nerovnosti v samosprávnych krajocho.

Tabuľka 3: Peňažné príjmy a výdavky domácností v eurách na osobu a mesiac

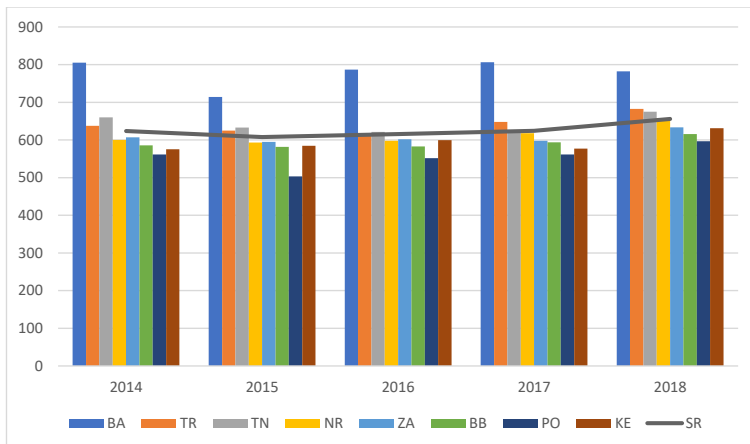
VÚC	2014		2015		2016		2017		2018	
	ČPP	ČPV	ČPP	ČPV	ČPP	ČPV	ČPP	ČPV	ČPP	ČPV
BA	509,3	420,6	554,1	436,2	576,5	436,2	587,6	443,5	609,1	453,0
TR	419,9	337,7	440,2	390,4	458,6	400,9	475,8	408,7	494,8	416,7
TN	403,2	322,8	440,7	394,2	460,3	400,5	478,5	412,6	497,6	421,6
NR	384,8	328,2	412,3	342,2	436,4	349,5	451,2	358,0	469,3	365,4
ZA	372,2	322,7	395,2	353,2	410,5	358,0	423,8	363,7	440,2	371,8
BB	368,7	30,6,6	420,9	342,1	453,5	345,8	450,6	353,2	407,6	360,8
PO	344,3	274,6	359,4	301,9	375,8	304,6	390,3	312,2	404,7	318,5
KE	350,9	286,4	393,0	306,2	406,8	308,7	421,3	314,9	437,5	322,2

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov SR

Čisté peňažné príjmy súkromných domácností sú čisté peňažné príjmy zo zamestnania, t.j. príjmy zo zamestnania očistené od dane z príjmov a povinných príspevkov do Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní. Pozostávajú z časti príjmov zo súkromného podnikania, ktoré podnikateľ vyčlenil na zabezpečenie potrieb domácnosti. Súčasťou čistých peňažných príjmov sú aj sociálne príjmy, t.j. dávky dôchodkového zabezpečenia, dávky nemocenského poistenia, štátne sociálne dávky sociálnej pomoci a podpora v nezamestnanosti. Do čistých peňažných príjmov sa započítavajú aj ostatné príjmy, t.j. príjmy z majetku, príjmy od inštitúcií a príjmy od súkromných osôb, príjmy z predaja poľnohospodárskych výrobkov, príjmy zo zahraničia a vybrané nové pôžičky.

Čisté peňažné výdavky súkromných domácností tvoria spotrebné výdavky, t.j. výdavky na kúpu spotrebných tovarov a služieb. Ich súčasťou sú aj ostatné čisté výdavky, t.j. výdavky na rôzne dane z majetku (bytu, domu, pôdy a pod.), poplatky úradom (poplatok za psa a pod.) vybrané pôžičky, peňažné dane. Neobsahujú daň z príjmov a povinné príspevky do Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní.

Najvyššie čisté peňažné príjmy na obyvateľa dosiahol v roku 2018 Bratislavský kraj (609,1 eur). Najnižšie čisté peňažné príjmy dosiahol Prešovský kraj (404,7 eur). Vo všetkých samosprávnych krajoch čisté peňažné príjmy a čisté peňažné výdavky v porovnaní s rokom 2014 vzrástli.

Obrazok 2: Priemerný disponibilný ekvivalentný príjem domácnosti (eur/osoba)

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov SR

Celkový disponibilný príjem domácnosti je hrubý príjem domácnosti znížený o pravidelné dane z majetku, pravidelne platené transfery medzi domácnosťami (napr. výživné), daň z príjmu a príspevky na sociálne poistenie. Ekvivalentný príjem sa vypočíta tak, že príjem domácnosti sa vyděl ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti. Priemerný disponibilný ekvivalentný príjem domácnosti v roku 2018 v piatich z ôsmich krajoch nedosiahol celoslovenský priemer.

Na meranie príjmovej nerovnosti sa používa indikátor nerovnomernosti príjmového rozdelenia S80/S20. Indikátor vyjadruje podiel sumy ekvivalentného disponibilného príjmu 20% osôb z populácie s najvyššími príjmami (horný kvintil) a sumy ekvivalentného disponibilného príjmu 20% osôb z populácie s najnižšími príjmami (dolný kvintil). Koeficient môže nadobúdať hodnoty od 1 do nekonečna, v praxi však v krajinách EÚ nadobúda hodnoty maximálne v intervale od 2 do 12. Čím je hodnota koeficientu vyššia, tým vyššie sú celkové príjmy 20% najbohatších osôb v spoločnosti v pomere k celkovým príjmom 20% najchudobnejších osôb.

Tabuľka 4: S80/S20 pomer príjmov horného a dolného kvintilu v členení podľa krajov

VÚC	2015	2016	2017	2018
Bratislavský	3,8	4,2	3,5	2,9
Trnavský	3,0	3,3	3,2	3,0
Trenčiansky	3,0	2,8	2,7	2,4
Nitriansky	3,9	3,7	3,7	2,7
Žilinský	3,6	3,3	3,3	2,8
Banskobystrický	4,2	4,1	3,9	3,7
Prešovský	4,1	4,1	3,7	3,4
Košický	3,4	3,4	3,3	3,5
SR	3,5	3,6	3,5	3,0

Zdroj: EU SILC 2015-2019

Na Slovensku sa rozdiely medzi krajinami v roku 2018 oproti predchádzajúcemu minulému roku znížili. Hodnoty ukazovateľa S80/S20 v prípade Bratislavského kraja boli iba o 0,1 nižšie ako je celoslovenský priemer (3,0) a príjmová nerovnosť bola o 0,6 p.b. nižšia ako v minulom roku. Znamená to, že v Bratislavskom kraji bola suma ekvivalentných disponibilných príjmov 20% osôb s najvyššími príjmami 2,9-krát vyššia ako suma príjmov 20% osôb s najnižšími príjmami. Najvyššiu príjmovú nerovnosť zaznamenal Banskobystrický samosprávny kraj (3,7), Košický kraj (3,5) a Prešovský kraj (3,4). Najnižšiu príjmovú nerovnosť zaznamenali Trenčiansky (2,4) a Nitriansky kraj (2,7).

Miera rizika chudoby je podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod hranicou 60% národného mediánu ekvivalentného príjmu.

Tabuľka 5: Osoby pod hranicou chudoby (60% mediánu)

VÚC	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský	46 470	44 008	33 245	28 413	27 561
Trnavský	45 688	42 516	48 672	52 854	43 859
Trenčiansky	50 843	49 406	44 607	43 682	38 368
Nitriansky	87 416	87 518	46 303	79 464	72 348
Žilinský	90 206	89 785	94 215	91 852	87 465
Banskobystrický	108 510	103 754	96 863	89 466	111 899
Prešovský	175 940	129 919	142 952	143 979	149 381
Košický	104 260	90 174	106 582	119 909	124 572

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov SR

Byť ohrozený chudobou znamená žiť v domácnosti s vyrovnaným čistým disponibilným príjmom pod 60% národného mediánu.¹ Je známe, že Slovensko dlhodobo patrí ku krajinám s výraznými hospodárskymi a sociálnymi rozdielmi medzi regiónmi. Nerovnomernosť medzi jednotlivými krajinami súvisí s rôznym ekonomickým rozvojom regiónov. Problémy chudobnejších krajov sa prehlbujú aj v dôsledku nedostatočne rozvinutej infraštruktúry, nedostatočnej cestnej siete, nízko rozvinutého podnikateľského prostredia a nižšej vzdelanostnej úrovne časti obyvateľstva.

Chudoba ovplyvňuje každého člena rodiny – rodičov aj deti. Deti z chudobných rodín majú horšiu východiskovú situáciu, čo nie je spravodlivé. Častejšie sú ohrozené rôznymi zdravotnými problémami, dosahujú nižšie vzdelanie, čo v konečnom dôsledku vedie k chudobe. Tieto regionálne disparity medzi jednotlivými krajinami môžeme sledovať aj v miere rizika chudoby. Najvyššiu mieru rizika chudoby zaznamenáva dlhodobo Prešovský samosprávny kraj, Banskobystrický samosprávny kraj, Košický samosprávny kraj a Žilinský samosprávny kraj.

Často používaným ukazovateľom hodnotenia chudoby je miera rizika chudoby. Dôležitejším zistením však je, či miera rizika chudoby klesá alebo rastie. Dôležité pritom je zohľadniť, že každý kraj má rozdielne vnútorné charakteristiky chudoby a to vo väzbe na bývalý a súčasný ekonomický potenciál. Nižšiu mieru rizika chudoby, pod úrovňou celoslovenského priemeru, dosahuje Bratislavský, Trenčiansky, Trnavský a Nitriansky samosprávny kraj. Možno konštatovať, že v Prešovskom a Košickom samosprávnom kraji miera rizika chudoby oproti roku 2014 vzrástla.

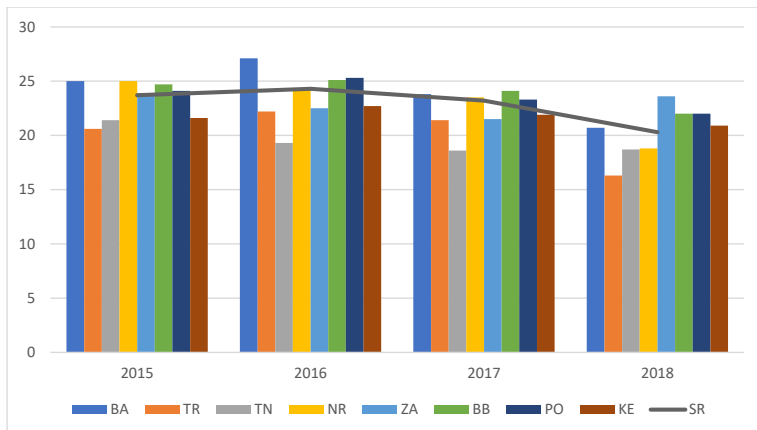
Tabuľka 6: Miera rizika chudoby

VÚC	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský	7,8	7,3	5,4	4,6	4,3
Trnavský	8,5	7,9	9,0	9,8	7,9
Trenčiansky	8,9	8,7	7,8	7,7	6,6
Nitriansky	13,2	13,2	14,6	12,1	10,8
Žilinský	13,5	13,4	14,1	13,7	12,9
Banskobystrický	17,1	16,4	15,3	14,2	17,6
Prešovský	16,0	16,4	18,6	18,1	18,4
Košický	13,7	12,5	13,8	15,5	15,8
SR	12,6	12,3	12,7	12,4	12,2

Zdroj: EU SILC

¹ Vyrovnaný príjem sa zisťuje použitím OECD vyrovnávacej škály, ktorá priradí váhu 1 prvému dospelému, váhu 0,5 každému ďalšiemu jedincovi nad 14 rokov a váhu 0,3 jedincovi pod 14 rokov. Porovnaním celkového príjmu domácnosti určeného na spotrebu a úsporami (po odpočítaní daní) a súčtom individuálnych vyrovnávacích vah.

Najpoužívanejším medzinárodným ukazovateľom príjmovej nerovnosti je Giniho koeficient. Vyjadruje vzťah kumulatívnych podielov populácie členenej podľa výšky ekvivalentných disponibilných príjmov ku kumulatívnym podielom ich celkového ekvivalentného disponibilného príjmu.

Obrázok 3: Giniho koeficient

Zdroj: Zdroj: EU SILC

Koeficient meria rozdelenie príjmov porovnaním postavenia príjmov jednotlivých domácností voči postaveniu všetkých ostatných domácností. Je zostavený tak, že sa vyjadruje ako percentuálna hodnota od 0 do 100. Nulový Giniho koeficient vyjadruje dokonalú príjmovú rovnosť. V porovnaní s ukazovateľom S80/S20, ktorý porovnáva z pohľadu príjmu len horné a dolné vrstvy spoločnosti, Gini koeficient zohľadňuje príjmy celej spoločnosti.

Podobne ako podľa ukazovateľa S80/S20, tak aj u Gini koeficientu sa na Slovensku prejavujú príliš veľké nerovnosti. Podľa dosahovaných hodnôt tohto ukazovateľa nie sú na Slovensku vo všeobecnosti príjmové nerovnosti príliš veľké. Najvyššia hodnota Gini koeficientu bola zaznamenaná v Žilinskom samosprávnom kraji (23,6) a v Prešovskom samosprávnom kraji (22,0). Najnižší Gini koeficient dosiahol Trnavský samosprávny kraj (16,3).

Príjmová a majetková nerovnosť nie je fenoménom novodobým, vyskytuje sa v rôznej forme a intenzite v celej histórii. Od 80-tych rokov 20. storočia zaznamenávame zásadnejší rast nerovnosti a chudoby i v ekonomicky vyspelých krajinách (Pauhofová, 2016).

Záver

Príjmová nerovnosť je na Slovensku v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami na nízkej úrovni. Priaznivých hodnôt dosahuje Slovenská republika aj v ukazovateľoch chudoby. Na úrovni samosprávnych krajov existujú pri ukazovateľoch príjmovej nerovnosti a chudoby značné rozdiely. Faktory príjmových nerovností sú ako exogénneho, tak ak endogénneho charakteru. Patria k nim nerovnosť v bohatstve, uplatňované zdaňovanie, využívané transfery i veľkosť verejných výdavkov a politika trhu práce. Významnými endogénnymi faktormi sú pretrvávajúce rozdiely v miere evidovanej, hlavne dlhodobej nezamestnanosti, nízke disponibilné príjmy, rast zadlženosti domácností. Vplyv týchto činiteľov sa bude negatívne prejavovať na regionálnych rozdieloch v oblasti príjmovej nerovnosti aj v budúcnosti. Svoju úlohu môže zohrať aj rast vplyvu využívania nových technológií s dopadom na celkovú potrebu práce, charakteristickú zvýšením dopytu po vysokokvalifikovanej pracovnej sile.

Napriek nepriaznivému demografickému vývoju má Slovenská republika potenciál problémy spojené so sociálnym vylúčením riešiť, čo sa prejavuje aj na dosahovaní výsledkov národného cieľa za predpokladu, že sa ekonomika v dostatočne krátkom čase vysporiada s negatívnymi dopadmi pandémie covid 19 na ekonomiku.

Príspevok je parciálnym výsledkom riešenia projektu VEGA 1/0153/18 Evaluácia výkonnosti regionálnej samosprávy v kontexte jej vplyvu na ekonomické a sociálne faktory rozvoja regiónov v Slovenskej republike.

Literatúra

ATKINSON, A. B. 2016. *Ekonomika nerovnosti*. Brno: BizBooks, Albatros Media, ISBN 978-80-2650-512-9.

DOUŠA, M. a PČOLINSKÁ, L. 2019. Indikátorové sady sociálneho prostredia v podmienkach slovenských obcí. In *Verejná správa a spoločnosť*. Košice: Equilibria. vo. XX, no. 2, s. 46-65, ISSN 2453-9236 (online), <https://doi.org/10.33542/VSS2019-2-04>.

CHARLES-COLL, J. A. 2011. Understanding Income Inequality. Concept, Causes and Measurement. In *International Journal of Economics and Management Sciences*, vol.1 no.3, ISSN 2162-6359.

HRABOVSKÁ, Z. 2019. Vybrané ukazovatele kvality života v samosprávnych krajoch SR. In *Regionálna samospráva a jej vplyv na ekonomické a sociálne faktory rozvoja regiónov*. Košice: Equilibria, s.r.o., ISBN 978-80-8152-769-2.

KASSA, A. 2003. *Factors influencing income inequality in transition economies*. Tartu: Tartu Iniversity Press, dostupné na www.mtk.ut.ee

KEELEY, B. 2015, "Why is income inequality rising?" In *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*. Paris: OECD Publishing, DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264246010-5-en>

KUZNETS, S. 1955 Economic Growth and Income Inequality. In *The American Economic Review*, vol. 45. no.1, pp.1-28, ISSN 0002-8282.

KREBS, V. a kol. 2009. *Solidarita a ekvivalnce v sociálnych systémech*. 1. vydání, Praha: Výskumný stav práce a sociálných věcí, ISBN 978-80-7416-044-8.

MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, ISBN 80-85850-61-3.

PAUHOFOVÁ, I. a kol. 2016. *Súvislosti príjmovej polarizácie na Slovensku*. Bratislava: EU SAV. e-ISBN 978-80-7144-260-8.

PEKOVÁ, J. 2008. *Veřejné finance úvod do problematiky*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, ISBN 978-80-7357-358-4.

RAVALLION, M. 2001. Growth, Inequality and Poverty: Lookind, beyond Averages. In: *World Development Journal*, vol. no.11, pp.1803 - 1815, ISSN 0305-750X.

ROEMER, J.E. 1998. *Theories of Distributive Justice*. London: Harvard University Press, ISBN 978-0674879201

ROŽOVÁ, L. 2019. Demografické determinanty rozvoja samosprávnych krajov na Slovensku. In *Regionálna samospráva a jej vplyv na ekonomické a sociálne faktory rozvoja regiónov*. Košice: Equilibria, s.r.o. 2019. ISBN 978-80-8152-769-2

STIGLITZ, J. 2012. *The Price of Inequality*. New York: WW Norton and Company, 1. vydanie, ISBN 978-0393-34506-3

TAWNEY, R.H. 1964. *Equality*. 4th edition. London: G. Allen & Unwin, ISBN 978-0064-96750-1.

Aktualizácia národnej rámcovej stratégie podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe. (schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č.553 z 29. novembra 2017. dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/aktualizcia-nrs.pdf>

EÚ indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia, SILC 2017 ISBN 978-80-8121-624-4 (online)

Silná sociálna Európa pre spravodlivú transformáciu. Oznámenie komisie Európskemu parlamentu, rade, európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a výboru regiónov, Európska komisia, Brusel, 14.1.2020 dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/DOC/?uri=CELEX:52020DC0014&from=EN>

Štatistická ročenka regiónov SR. dostupné na: www.statistics.sk

Eurostat. dostupné na www.appssso.eurostat.ec.europa.

Adresa autorky

Prof. Ing. Viktória Bobáková, CSc.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Fakulta verejnej správy
Katedra ekonomiky a riadenia verejnej správy
Popradská 66
040 11 Košice
E-mail: viktoria.bobakova@upjs.sk